

HEIKKI SIRVIÖ

Yhtenäisvaltion kuolleet kirjaimet

Valtiotyypinä yhtenäisvaltiota luonnehtii koko sen alueeseen kohdistuvan valtiollisuuden keskittäminen pääkaupunkiin. Käsitteen voi ajatella kantavan myös poliittisen yhteisöllisyyden sivumerkityksiä, jotka viittaavat lähtökohtaisesti hauraan valtiollisen yhtenäisyyden tuottamiseen erilaisilla poliittisilla keinoilla ja strategioilla. Suomen nykyisessä valtiollisessa muutoksessa huomiota herättäviä ovat pyrkimykset entisestään keskittää aluerakennetta, valtaa ja vaurautta.

Kevään 2015 eduskuntavaalien vaaliohjelmissa hallitseva piirre oli muutos-aiheen läpätunkevuus. Puolueista useimmat lupasivat muutosta, mikä tietenkin viittaa nykyhetken kokemiseen epätyytyttävänä. Vain ilmastonmuutosta vastustettiin. Valtiollisten rakenteiden katsottiin vaativan uudistamista tai ainakin korjaamista. Kuitenkin muutos-retoriikka ilmensi nykyhetken epäkohtiakin enemmän pysähtymisen kauhua ja muutoksen itsetarkoituksellista tavoiteltavuutta.

Muutoksen ja uudistamisen ideologia on noussut hallitsevaksi diskursiiviseksi rakenteeksi, järkevän puheen edellytykseksi. Ajan ja elämänkulun väijäämättömyys antavat vaistomaista tukea muutoksen välttämättömyydelle. Kuitenkin muutoksen tuottaminen ”uudistamalla” on aikamme keskeisin hallintavallan väline. Keskeytymättömillä uudistuksilla aikaansaatu epävarmuus tekee ihmiset pelokkaiksi, mukautuviksi ja helposti johdettaviksi.

Suomen valtiota on uudistettu voimakkaasti 1980-luvun lopulta alkaen tavoilla, jotka kytkeytyvät valtioiden kansainvälistymiseen ja alueellisuuden muutoksiin kautta maailman. Taloudelliset, sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset muutokset ovat kyseenalaistaneet suomalaisen hyvinvointivaltion johtoajatuksen sosiaalisesta ja alueellisesta tasa-arvosta. Kilpailuvaltiostrategian ytimessä on kansainvälinen kilpailukyky, josta pyritään huolehtimaan muun muassa purkavalla ja keskittävällä aluepolitiikalla.

Vaaliohjelmissa toteutuu politiikan uudistumisen ihme. Hallituskaudeksi unohdetut asiat ja ihmiset otetaan vaalien ajaksi mukaan politiikan agendaan. Talouskasvun vaalijat ja lainsäädännön aukkojen kurojat muistavat hetkeksi syrjäseudut, köyhät ja byrokratian purkamisen. Valtioperiferiaa ei vaalien alla edes nimitetä syrjäseuduksi, vaan puhutaan kohteliaasti ”kaikista Suomen alueista” (Kok.), ”harvemmin asutuista alueista” (Vih.) tai ”erityistä tukea tarvitsevista alueista” (SDP). Innossaan tarjota jokaiselle jotakin vaaliohjelmat luovat hetkellistä harhaa, ikään kuin nykyisessä kilpailuvaltiossa olisi jokin erityisintressit ja ristiriidat ylittävä yhteinen hyvä.

”En piittaa Karjalasta, Lapista, siellä kaikki on niin kapista”¹

Valtiomuutoksella ja aluepolitiikalla on kulttuuriset juuret, joihin tukeudutaan oikeutettaessa aluerakenteen ja valtiokansalaisuuden muokkaamista. Vaaliohjelmien teen-

näiseen yhteishenkeen nähden valtiollisen yhtenäisyyden kehkeytymishistorian ristiriidat tulevat väkevästi esiin esimerkiksi kirjallisuudessa. Kirjallisuutta tilallisesti tarkastelevan geokritiikin näkökulmasta suomalaisessa kirjallisuudessa voidaan tunnistaa ”pohjoisen satiirin” perinne, jota olen tutkinut 1920-luvulta 2010-luvulle Pentti Haanpään, Veikko Huovisen ja Mikko-Pekka Heikkisen tuotannossa². Historiallis-kulttuuriset rajanvedot muistetaan, unohdetaan ja otetaan käyttöön vaihtelevilla tavoilla ja taidoilla kaikessa ”maan olemusta” sivuavassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Satiirissa tämä tapahtuu usein korostuneen tietoisesti. Sen sijaan avoimen poliittisiin tai teknis-tieteellisiin puheenvuoroihin tietyt rajanvedot piirtyvät monesti automaattisesti tai vain puolittajuisesti.

Pähkinäsaaren rauhan häilyvää rajalinjausta pidetään usein etelää ja pohjoista, länttä ja itää, kulttuuri- ja luonnon-Suomea erottavana rajana. Se syntyi, kun kaksi vierasta valtaa, Ruotsi ja Novgorod, jakoivat kauppapoliittisista syistä Suomenniemen ja sen asukkaat verotettavikseen ja käännytettävikseen. Tämä tarkoitti sekä materiaalista että henkistä alistamista. Pähkinäsaaren rauhan raja ”ensimmäisenä tunnettuna” seikkana merkitsee Suomen poliittisen maantieteen sekä haltuunoton ja hyväksikäytön koloniaalisen historian alkua.

Pähkinäsaaren rauhan raja nousee ajoittain esiin suomalaisuuden heterogeenisyyttä koskeissa puheenvuoroissa. Sen voidaan esittää rajaavan perifeerisen alueen, joka hyödyttömänä ja köyhyyttään ruikuttavana joutaisi ”myydä Venäjälle”³. Valtioalueen myymistä esitetään aluepolitiikan ja valtionosuusjärjestelmän kärjekkäänä kritiikkinä. Puheenvuoro muodostaa pääkaupunkilaisen kollektiivisubjektin, joka asianosaisia kuulematta on valtuutettu myymään pois Lapin ja Kainuun. Muinaisen idän ja lännen rajan voidaan myös katsoa erottavan geenien ja sairastavuuden perusteella ”kaksi kansaa”⁴. Suomen itäisten ja pohjoisten periferioiden tilastollinen tarkastelu ”sairaina” asemoi niitä aluepoliittisesti.

Valtioperiferian ja sen asukkaiden esittäminen ongelmina ja rajaaminen toiminnan kohteiksi kieltävät perifeeristen alueiden arvon ja itseymmärryksen. Valtiokulttuurin kehityksessä kulttuuristen arvojen ja merkitysten on katsottu virtaavan Suomeen Euroopasta ja ”länneestä”. Suomalaisen kulttuurin saavutuksia on vertailtu ja arvotettu eräänlaista provinsiaalisen ahtaasti ymmärrettyä eurooppalaisuuden standardia vasten. Tällä mittapuulla sisämaan kansankulttuuri on nähty alamittaisena ja muutettavana. Paras esimerkki ajattelutavasta on historioitsija Matti Klingen tulkinta ”kahdesta Suomesta”, jossa sisämaan suomenkielisen kulttuurin nostaminen kansakunnan rakennusaineeksi esitetään yhteyksiä Eurooppaan katkovana historiallisena virheenä⁵.

Muutoksen suunta ja tarkoitus

Fennomanian valtiostrategia nosti suomen julkisen elämän kieleksi, mutta kesytti sen samalla sivistämisen välineeksi. Sivistystä on määritetty jatkuvalla vertailulla Eurooppaan, ja itsehalveksunnan lähtökohdista katsottuna siitä on

muodostunut peli, jossa on ollut vain hävittävää. Jako kulttuuri- ja luonnon-Suomeen on aidannut inhimillisen kulttuurin kannalta arvokkaaksi katsotun valtioalueen osan kovin ahtaasti. Ekonomistisessa elinvoimapuheessa tämä kulttuurinen arvostus kääntyy kysymykseksi olemassaolosta. Valtiokulttuuriin pesiytynyt alemmuudentunne on toiminut hallittavan kansalaisen kasvattamisen välineenä. Se on luonut myös edellytykset poikkeuksellisen historiantajuttomalle innolle uudistaa valtiollisia rakenteita kokonaan toisenlaisissa olosuhteissa järjestyksen talous- ja aluekehitysoppiin mukaisesti.

Valtion suunta ja tarkoitus ovat syvästi kiistanalaisia poliittisia kysymyksiä – ja näin on myös nykyisin, kun valtion keskeytymätöntä uudistamista ja sen myötä tapahtuvaa vallan uusjakoa perustellaan taloudellisella välttämättömyydellä. Historiallisen tarkastelun päämääränä onkin osoittaa vallitsevien käsitystapojen satunnaisuus. Alueelliset vastakkainasettelut muotoutuvat ja rakenteistuvat valtiomuutoksessa jatkuvasti uudelleen. Nykyinen tilanne ja nyt esitetyt tulevaisuuden näköalat on siten ymmärrettävä aluerakenteen hetkellisenä kiinnityksenä, joka ei ole välttämätön, vaan on syntynyt poliittisen kamppailun ja eliitin strategisten valintojen tuloksena. Sellaisena se heijastaa kansallisen politiikan muotoilussa ennen muuta vaikutusvaltaisimpien tahojen tulkintaa maailman tilanteesta – ja heidän määritelmäänsä omasta edustaan. Sen sijaan käsitys yhteisestä edusta, joka luo koheesiota ja tilapäisiä ratkaisuja kapitalismin tuottamiin jatkuviin ristiriitoihin, on kadoksissa. Tästä johtuen valtiolta kohtaa kasvavia vaikeuksia sitouttaa kansalaisia ja alueita osaksi hankettaan. Suomalaisen hyvinvointivaltion perintönä nykyinen kilpailuvaltio on tähän asti voinut tukeutua vahvaan koheesioon ja valtiollisiin rakenteisiin. Tätä ”pääomaa”, jonka osatekijöistä luottamus ei ole vähäisin, syödään kuitenkin nopeasti.

Vaalien mairea poikkeustila sekä sosiaalinen ja alueellinen jako, josta mielekkäästi yhteiset kiistankohteet puuttuvat, vihjaavat yhtenäisvaltion poliittisen yhteisöllisyyden muuttuneen kuolleeksi kirjaimeksi. Yhtenäisvaltiossa on vanhojen rakenteiden lisäksi vähän yhteistä. Sitä vastoin lisääntyvä keskusjohtoisuus ja nihilistinen halu eliminoida porvarillisen saituuden nimissä julkisin varoin tuotettua yhteistä näyttävät soveltuvan nykyisin käypään järjellisyuden määritelmään.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Jari Lehikoinen, *Rieku ja Raiku. Tiputarhan kuvakirja*. Jalava, Helsinki 2003, 29.
- 2 Heikki Sirviö, *Valtiomuutos ja satiirin pohjoinen ulottuvuus. Alueellinen ero ja kirjallisuuden politiikka Haanpään, Huovisen ja Heikkisen tuotannossa*. Väit. Nordia Geographical Publications. Vol. 44, No. 1. PSMS, Oulu 2015.
- 3 Tuomas Enbuske, Pähkinäsaaren rauhan raja Suomen rajoiksi. *Uusi Suomi* 28/i/11. Verkossa: <http://tuomasenbuske.puheenvuoro.uusisuomi.fi/59607-pahkinasaaren-rauhan-raja-suomen-rajoiksi>
- 4 Mikko Puttonen, Suomessa asuu kaksi kansaa. *Tiede* 4/15, 2015, 32–39.
- 5 Matti Klinge, *Kaksi Suomea*. Otava, Helsinki 1982.